

به نام خدا

هفدهمین همایش بین المللی آسیای مرکزی و قفقاز

هفدهمین همایش آسیای مرکزی و قفقاز در تاریخ ۱۷ و ۱۸ اسفند ماه سال جاری با حضور شرکت کنندگان داخلی و خارجی در دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه برگزار گردید. در این همایش محققان، نویسندگان و پژوهشگران با ارائه مقاله و سخنرانی به تبیین دیدگاههای خود نسبت به محورهای شش گانه مورد بحث در همایش پرداختند.

در هفدهمین همایش بین المللی آسیای مرکزی و قفقاز شش محور زیر مورد بحث و تبادل نظر قرار گرفت:

۱- بحران آب و غذا در آسیای مرکزی

۲- آب و غذا و تأثیر آن بر امنیت منطقه

۳- حمل و نقل و زمینه‌های همگرایی

۴- امنیت انرژی و نقش جمهوری اسلامی ایران

۵- انرژی محور همکاری و همگرایی در منطقه

۶- امنیت انرژی و نقش کشورهای منطقه و جامعه جهانی

محورهای فوق در دو روز ۱۷ و ۱۸ اسفند ماه و در ادامه جلسه افتتاحیه برگزار گردید. که سخنرانان ایرانی و خارجی به بحث و تبادل نظر در خصوص آنها پرداختند. در این همایش، پژوهشگران و صاحب نظرانی از کشورهای آلمان، سوئد، نروژ، آمریکا، انگلیس، روسیه، کانادا، هند، پاکستان، ارمنستان، اوکراین، افغانستان، بنگلادش، تاجیکستان، آذربایجان، گرجستان، قرقیزستان، قزاقستان، ازبکستان، ژاپن و چین مقالات خود را به دبیرخانه همایش ارائه نموده و بسیاری از آنها نیز پس از تایید مقالاتشان در این همایش شرکت کردند. تعداد زیادی از اساتید و اعضای هیات علمی دانشگاههای داخل کشور و نیز مقامات عالی رتبه کشورمان به ارائه دیدگاههای خود در ارتباط با مسائل مربوط به منطقه آسیای مرکزی و قفقاز پرداختند. روز اول همایش با حضور مقام عالی وزارت، جناب آقای منوچهر متکی شروع به کار نمود و همچنین در ادامه این همایش همایش وزرای راه و ترابری کشورمان، معاون امور آب وزارت نیرو از جمله سخنرانان این همایش بودند. همچنین وزیر انرژی و قائم مقام وزارت امور خارجه جمهوری تاجیکستان به عنوان میهمانان ویژه در این همایش حضور یافتند. جلسه اختتامیه نیز با سخنرانی دکتر خرمشاد معاون آموزش و پژوهش وزارت امور خارجه که نتایج جلسات و مجموعه مقالات و سخنرانی ها را جمع بندی نمودند به پایان رسید.

جلسه افتتاحیه

بعد از اجرای سرود ملی و تلاوت آیاتی چند از کلام الله مجید، آقای دکتر دولتیاری مدیر کل دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی به میهمانان خوش آمد گفتند.

سپس آقای دکتر کسائی به عنوان دبیر، گزارشی از چگونگی برگزاری همایش ارائه نموده و گفت: موضوعاتی که در این همایش مطرح می‌گردد نشان دهنده اهمیتی است که این منطقه برای جمهوری اسلامی ایران دارد. وی در ادامه افزود که بیش از ۵۰ خلاصه و اصل مقاله از خارج کشور و بیش از ۵۰ خلاصه و اصل مقاله از داخل کشور به دبیرخانه سمینار ارسال گردید که توسط هیات علمی مورد بررسی قرار گرفت.

پس از آن آقای متکی وزیر امور خارجه در سخنرانی خود ضمن خیر مقدم به شرکت کنندگان در این همایش، به موضوعات مهمی در عرصه بین‌المللی و منطقه ای پرداخت. وی گفت: این گردهمایی فرصتی را برای تبادل نظر سازنده و راهبردی برای تعامل و همکاری بیشتر و گسترده‌تر در منطقه فراهم آورده تا شناختی کامل‌تر از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کشورهای در جهت زمینه‌های همکاری منطقه‌ای بوجود آید.

ایشان همچنین خاطر نشان کردند: با توجه به پیشینه تاریخی تمدنی و ژئوپلتیک، منطقه آسیای مرکزی و قفقاز همواره مورد توجه قدرت‌های بزرگ بوده و مانند برخی دیگر از مناطق جهان قربانی سیاست‌های ناشی از تفکر رئالیسم کلاسیک و سیستم موازنه قدرت اروپایی شده است. کشورهای شمال به دنبال جنگ‌های جهانی اول و دوم و منازعات منطقه‌ای به حل و فصل اختلافات رو آورده و در نتیجه به همگرایی منطقه‌ای در اروپا دست یافتند. ایجاد نظام دو قطبی و بوجود آوردن صحنه رقابت برون منطقه‌ای و تلاش برای ایجاد کانون‌های بحران از تلاش‌هایی بود که در جهت ممانعت از همگرایی منطقه‌ای در بین کشورهای جنوب صورت گرفته و می‌گیرد. این تحولات ما را بر آن می‌دارد تا رویکرد های همگرا را دنبال نموده و منافع مشترک را در قالب ساختارهای منطقه‌ای و با حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات تأمین نماییم. هدف این همایش رایزنی در جهت توسعه بیشتر روابط و بررسی موانع و مشکلات در رسیدن به این مهم است. موضوعات آب، غذا، انرژی و حمل و نقل می‌توانند هم زمینه‌هایی برای اختلاف و از هم گسیختگی و در مقابل آن این زمینه ها می‌توانند از عوامل همگرایی باشند. با توجه به ذخایر غنی انرژی در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز و اهمیت دریای خزر به عنوان یکی از این ذخایر مهم لزوم تدوین استراتژی مدون و منسجم می‌تواند عامل مهمی در تأمین و بهره‌برداری از منافع مشترک باشد. از جمله این اقدامات می‌تواند بهره‌برداری از اتصال خطوط انتقال برق برای انجام مبادلات میان کشورهای آسیای مرکزی و ایران باشد. سرمایه‌گذاری در بخش انرژی نیز می‌تواند در راستای بهبود وضعیت تولید انرژی در منطقه قرار گیرد. از سوی دیگر ارتباطات حمل و نقلی و دارا بودن زیربنای مناسب در میان کشورهای منطقه و توسعه راه های جاده‌ای مطرح است که طی سال‌های گذشته اقدامات مؤثری در این زمینه

انجام شده است. از جمله موارد قابل ذکر در این زمینه سرمایه‌گذاری ایران در بخش‌های مختلف جاده‌ای، توسعه راه‌ها، بازسازی ناوگان حمل و نقل کشور و صدور خدمات فنی و مهندسی ایران در منطقه و انعقاد قراردادهای متعدد در این زمینه و نیز توسعه بنادر جنوبی دریای خزر و افزایش ظرفیت و تقویت ناوگان حمل و نقل دریایی می‌باشد. جمهوری اسلامی ایران در بخش حمل و نقل ریلی نیز اقدامات قابل توجهی در جهت افزایش ظرفیت حمل و نقل ریلی انجام داده است که از آن جمله ساخت راه‌آهن بندرعباس- زاهدان- مشهد- سرخس و راه‌آهن قزوین- رشت - آستارا و نیز توسعه کریدور نوستراک است.

در ادامه جناب آقای متکی گفتند: از جمله اقدامات مثبت ایران در تحقق ثبات و امنیت منطقه، حل و فصل اختلافات پس از فروپاشی شوروی بود و در این زمینه می‌توان به کمیسیون آشتی ملی تاجیکستان و امضای قرارداد صلح و حل و فصل بحران قره‌باغ و طرح امنیت منطقه قفقاز به دنبال مناقشه روسیه و گرجستان اشاره کرد. در مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر و جنایات سازمان یافته نیز ایران نقش مؤثری ایفا کرده است. با وجود این اقدامات باز هم به نظر می‌رسد که راه رسیدن به همگرایی راهی طولانی است که تلاش مضاعفی را می‌طلبد. جمهوری اسلامی ایران همواره آمادگی خود را برای تحقق این هدف اعلام داشته و انجام پروژه‌های مشترک اقتصادی را دنبال نموده و به دنبال آن پیشنهاد تشکیل صندوق مشترک سرمایه‌گذاری را ارائه نمودند. وی در ادامه گفت که در این راستا امید است که کارگروهی میان کشورهای منطقه با بررسی استراتژی مشترک ایجاد گردد.

مسئله آب در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز که با توجه به رفتار دولت‌های منطقه می‌تواند فرصت و یا تهدیدی برای آینده باشد. با توجه به اهمیت آن و تحریکات منفعت طلبانه خارجی می‌تواند وضعیت آینده منطقه را رقم زند. جمهوری اسلامی ایران معتقد است با توجه به منافع متقابل با مذاکرات دو جانبه و بدون دخالت متغیرهای ثالث بتوان راه‌کارهای علمی و عملی میان مدت یا درازمدتی را اتخاذ نمود.

جناب آقای متکی ایجاد واحد پول منطقه‌ای را ایده‌ای برای هدمند کردن همگرایی منطقه‌ای دانستند و متذکر شدند که حادثه ۱۱ سپتامبر به عنوان عاملی برای القای مبارزه با تروریسم، افراط‌گرایی در افغانستان و قاچاق مواد مخدر شناسانده شده که نتیجه‌ای به جز ناامنی در عراق و افغانستان به دنبال نداشته است. این امر به نوبه خود موجب بی‌اعتمادی جهان نسبت به گفته‌ها و عملکردهایی می‌شود که با هم مغایرت دارند. همچنین استقرار پایگاه‌های نظامی در منطقه نه برای همکاری در جهت ثبات و امنیت بلکه با هدف مداخله‌جویی و توسعه‌طلبی در منطقه نمایان شده است و لذا ضرورت دارد تا نسبت به قراردادهای امضاء شده در منطقه دقت و تأمل بیشتری بعمل آید.

آقای متکی در این بخش از سخنان خود ضمن اشاره به دستگیری سردسته گروه تروریستی ریگی و متهم نمودن انگلیس و آمریکا جهت حمایت از این گروه، اشراف اطلاعاتی

جمهوری اسلامی ایران را موجب تحکیم ثبات منطقه‌ای و مبارزه با توسعه‌طلبی قدرت‌های بزرگ در منطقه دانست.

ایشان با توجه به تأکید اجلاس داووس بر سه مفهوم بازاندیشی، باز طراحی و بازسازی اعتماد متذکر شدند که باید مشخص شود که تعریف تروریسم چیست و چه ارتباطاتی در این زمینه وجود دارد.

در پایان سخنرانی، جناب آقای وزیر به سؤالات تنی چند از حاضران پاسخ داد. در خاتمه جلسه افتتاحیه، جناب آقای دکتر خرمشاد معاون آموزش و پژوهش وزارت امور خارجه نیز در قالب یک سخنرانی کوتاه به رویکرد قدرت‌های فرامنطقه‌ای در جهت تشدید اختلاف و تحریک بازیگران منطقه، تأکید آنها به منازعه و وجود چالش و بحران، تلاش برای امنیتی و نظامی کردن منطقه و باز گشایی اختلافات تاریخی و از سوی دیگر به رویکرد ایران در جهت حل اختلاف، تعامل برای همزیستی، همکاری مبتنی بر منافع جمعی، همکاری مبتنی بر چارچوب عدالت، همکاری برای صلح و ثبات و آرامش و پرهیز از نظامی‌گری و تأکید بر منافع همه ملت‌های منطقه بر اساس صلح و ثبات اشاره نمودند.

در پی اتمام جلسه افتتاحیه، جلسات تخصصی فعالیت خود را رسماً آغاز نمودند. اولین جلسه به ریاست آقای رئوف شیبانی معاون خاورمیانه و مشترک المنافع وزارت امور خارجه تحت عنوان بحران آب و غذا در آسیای مرکزی آغاز گردید.

در ابتدای جلسه اول آقای شیر علی گل وزیر انرژی تاجیکستان به عنوان میهمان ویژه همایش به ایراد سخنرانی پرداختند. وی اظهار داشت که جمهوری تاجیکستان سیاستی در پیش گرفته است که از منابع طبیعی خصوصاً آب استفاده بهینه کند و با سازمان‌های مختلف جهان همکاری می‌کند و برای حفظ محیط زیست نیز تلاش می‌کند.

آقای دکتر امیر احمدیان به عنوان دومین سخنران جلسه اظهار داشت: مسئله بحران آب در آسیای مرکزی اکنون تبدیل به یک مسئله سیاسی شده و مقامات کشورها، درگیر این موضوع هستند و تأکید دارند که به نوعی آن را حل کنند. در سال ۲۰۰۱ امام علی رحمان رئیس جمهور تاجیکستان گفت که قیمت آب کمتر از انرژی نیست. سخنران جلسه گفت: در جهانی که اقتصادی شده است، آب هم می‌تواند یک کالای اقتصادی باشد، همچنانکه اکنون در خاورمیانه این اتفاق افتاده است که آب را با نفت تعویض می‌کنند.

آقای خدا بردی نظراف پژوهشگر تاجیک به اولویت جمهوری تاجیکستان در مورد انرژی و انتقال برق اشاره کرد و گفت تاجیکستان بایستی با سرعت و با اجرای پروژه‌های برنامه ریزی شده از ظرفیت‌های آبی خود بهره بگیرد. وی تأکید داشت که تاجیکستان با جدیت نگرانی‌های زیست محیطی را مورد توجه دارد.

دکتر کوروش محمدی از کشور کانادا و دکتر سید هادی زرقانی یکی از اساتید ایرانی به عنوان سخنرانان بعدی این جلسه به موضوع بحران آب در دو رودخانه آمودریا و سیر دریا و

همچنین کاهش منابع آب و از بین رفتن کامل جانوران آبی در دریاچه آرال پرداختند. این دو سخنران بحران در این منطقه را جدی دانستند.

آقای دانیال هرادس تویت از نروژ نیز با ارائه سخنرانی بسیار کوتاه به وضعیت بهره گیری از منابع آب در منطقه ای که کشور خود واقع شده پرداخت.

آقای دکتر سجاد پور یکی از اساتید ایرانی دانشگاه نیز به عنوان هفتمین و آخرین سخنران موضوعاتی را در خصوص امنیت غذایی مطرح نمودند. وی گفت که در خصوص امنیت غذایی مطالعات خوبی توسط سازمان ملل و در مثلث امنیت انسانی، امنیت غذایی و امنیت آب صورت گرفته است اما کمتر به آنها توجه شده است. وی همچنین اشاره نمود که اقدامات سازمان ملل در زمینه امنیت غذایی چند جانبه و امنیتی است.

جلسه دوم به ریاست آقای نیکنام معاون وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به موضوع آب و غذا و تأثیر آن بر امنیت منطقه اختصاص یافت.

در ابتدا آقای استانیسلاو چرنیافسکی از کشور روسیه به ایراد سخنرانی پرداخت. وی گفت: تأمین امنیت غذایی مردم در زمره وظایف دولت‌هاست. منابع آب نیز به عنوان اصلی‌ترین و حیاتی‌ترین منابع هر کشور، زیر ساخت توسعه سایر بخش‌ها و از مؤلفه‌های اساسی توسعه به شمار می‌رود. وی پیشنهاد نمود تا برای حل معضلات، دولت‌های منطقه باید فرهنگ و سواد تغذیه ای مردم را ارتقاء و سیاست گذاری و برنامه ریزی منسجم و همچنین از ظرفیتهای همکاری کشورها منطقه بهره برداری کنند.

آقای علی خرم نیز به عنوان سخنران بعدی گفت: تا همین اواخر نفت، تنها موضوع چالش برانگیز در عرصه بین‌الملل بود اما در حال حاضر با خطرات جدیدی روبرو هستیم که نشان می‌دهند موضوع منابع غذایی و آب به زودی مهم‌ترین چالش به شمار خواهند رفت به طوری که منشأ بسیاری از بحران‌های دیگر قرار گیرند. وی به کنترل جمعیت، توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، بازاریابی برای صادرکنندگان بخش کشاورزی، هدایت الگوهای مصرف غذایی مناطق مختلف توسط دولت‌ها را به عنوان راهکارهای حل این بحران دانست.

خانم مارینا کاجوبی از کشور روسیه با تمرکز بر تأثیر تروریسم بر امنیت انرژی و آب سخنرانی خود را ارائه نمود. وی ابراز داشت: سیاستمداران بزرگ پیش‌بینی کرده بودند که در آینده بیشترین منازعات بر سر منابع انرژی خواهد بود. در حال حاضر این پیش‌بینی به واقعیت نزدیک‌تر شده و ما شاهد هستیم که تروریسم و جنگ‌خواهی در قالب تهدید منابع انرژی نمایان شده است. تحقیقات نشان می‌دهند اغلب عملیات تروریستی در مناطقی که منابع انرژی بیشتری در اختیار دارند، رخ می‌دهد.

محمود الحسن خان یکی از پژوهشگران پاکستانی نیز در سخنرانی خود ضمن اشاره به جدی بودن بحران آب و غذا در این منطقه، گفت: دولت‌ها، سازمان‌های منطقه‌ای و بخش‌های خصوصی و عمومی در سطح ملی و بین‌المللی باید در چارچوب موافقت‌نامه‌های چند جانبه،

برنامه‌های مدون و کارآمدی برای مبارزه با اثرات مضر تغییرات آب و هوایی و در پی آن کاهش منابع غذایی ارائه نمایند.

ولادیمیر پارامانف پژوهشگر روس تبار اما تبعه کشور ازبکستان نیز به عنوان سخنران بعدی گفت: پس از فروپاشی شوروی توازن در منطقه دچار خدشه شده است. هیچ کدام از کشورهای تازه استقلال یافته قادر به حل مشکلات خود به تنهایی نخواهند بود. اساسی‌ترین راه مقابله با کمبود انرژی، همگرایی اقتصادی، تمرکز بر تحقیقات بین‌الدولی و رسیدن به توافقنامه‌های چند جانبه است. چنانچه خود کشورها در همگرایی منطقه‌ای نتوانند بر مشکلات خود فائق آیند مجبور خواهند بود طرح‌های دیکته‌شده از خارج منطقه را بپذیرند.

آرون ماهانتی پژوهشگر هندی نیز به عنوان آخرین سخنران جلسه دوم ضمن تاکید بر موضوعات مطرح شده توسط سایر سخنرانان گفت: کشورهای منطقه با پرهیز از یک جانبه‌گرایی باید مسائل خود را از راه مذاکره با دیگر کشورها حل کنند.

سومین جلسه همایش بین‌المللی آسیای مرکزی و قفقاز به موضوع حمل و نقل و زمینه‌های همگرایی اختصاص یافت. این جلسه با ریاست آقای دکتر بهبهانی وزیر راه و ترابری آغاز شد. وی در اظهارات خود گفت: علمای علم اقتصاد معتقدند که به ازای یک درصد رشد اقتصادی باید دو درصد در حمل و نقل سرمایه گذاری شود. امروزه دنیا در فکر آن است که جایگزینی برای صنعت نفت پیدا کند. صنعت ترانزیت دارای چنین ارزشی است. حال ایران نیز با موقعیت ویژه خود و گستره وسیع، کانون کریدورهای منطقه به حساب می‌آید.

آقای مهتاب علم رزوی یکی از پژوهشگران هندی پس از آقای دکتر بهبهانی به ایراد سخنرانی پرداختند. وی گفت: فرصت‌ها و مشترکات زیادی بین ایران و هند برقرار است و اکنون که منطقه، مرکز نا آرامی‌ها شده است، اهمیت همکاری ایران و هند وضوح بیشتری یافته و ایران می‌تواند دسترسی هند به آسیای مرکزی را فراهم کند و همچنین در زمینه ارتقای ثبات در افغانستان همکاری ایران و هند حائز اهمیت است.

آقای رومن پیتویور از کشور اوکراین به عنوان سخنران بعدی گفت: دوران نظامی‌گری و قدرت به عنوان عنصر اصلی ترقی در روابط بین‌الملل به سر آمده و عصر حاضر، عصر همکاری‌های خاص است. کشورهای همسایه بیش از هر چیز به همکاری متقابل نیاز دارند. آنچه حائز اهمیت است، در نظر گرفتن نیاز و مواضع مصرف‌کنندگان است که به تأمین منافع خود می‌اندیشند.

آقای روبن سافراستیان از کشور ارمنستان نیز ابراز داشت: جمهوری اسلامی ایران محور ژئوپلیتیک منطقه است. برخی از قدرت‌های منطقه از هیچ تلاشی برای متزلزل ساختن نقش پیشروانه‌ی ایران در منطقه دریغ نمی‌کنند و این امر سبب بی‌ثباتی در منطقه و در سطح جهان شده است. در خصوص پیوستن ایران به پروژه ناباکو که آمریکا به مخالفت با آن می‌پردازد نیز کشورهای اروپایی بر سر دو راهی قرار دارند و در حال حاضر مذاکراتی بین ساختارهای مختلف ایران و اروپا در جریان است.

خانم مینا سینگ از کشور هند نیز به عنوان یکی از سخنرانان جلسه سوم، اهمیت ایران را به عنوان پل بین آسیای مرکزی و جنوب آسیا غیر قابل انکار دانست. وی عدم تمایل کشورهای غربی به حمایت از کریدورهای حمل و نقلی از ایران، مشکل نا امنی در افغانستان را از چالش‌های پیش روی توسعه در زمینه حمل و نقل و ترانزیت در این منطقه برشمرد. وی گفت اما با این وجود همکاری‌های هند و ایران در سطوح دو جانبه و منطقه‌ای تأثیرات بسزایی خواهد داشت.

آقای مانابو شیمزو از کشور ژاپن نیز در سخنرانی خود گفت: سیاست‌های ژاپن نیز در قبال آسیای میانه، با هدف ارتقای همگرایی منطقه‌ای و حمل و نقل و منابع طبیعی می‌باشد.

آقای مرتضی رحیمی به عنوان آخرین سخنران جلسه سوم گفت: ایران با قلمرو وسیع و برخورداری از منابع غنی حائز موقعیت ویژه‌ای در منطقه است. از این رو به عنوان بازیگر اصلی منطقه قلمداد می‌شود. وی پیشنهاد نمود که در راستای بهبود موقعیت حمل و نقل و گسترش زمینه‌های همگرایی ایران با کشورهای منطقه بایستی اقداماتی همچون تشکیل کمیته ویژه پیشبرد هماهنگ ظرفیت‌های منطقه، افزایش هرچه سریعتر پروژه چابهار، اقدام به طرح خط لوله نکاجا، سوآپ انرژی و برگزاری همایش مشترک بین‌المللی خلیج فارس و آسیای مرکزی و قفقاز به عمل آید.

جلسه چهارم همزمان با آغاز روز دوم همایش به ریاست آقای عطار زاده معاون منابع آب وزرات نیرو و با موضوع امنیت انرژی و نقش جمهوری اسلامی ایران شروع شد. وی در سخنرانی خود گفت: فقر و تنگدستی و خشکسالی بشریت را وادار کرد که راه توسعه را پیش بگیرد. هنوز هم انسانهایی هستند که برای پیشبرد مقاصد خود حاضرند دست به هر کاری بزنند ولی جمهوری اسلامی ایران نشان داده که می‌توان بدون جنگ و خونریزی و با برنامه ریزی برای جلوگیری از تروریسم اقدام کرد. وی پیشنهاد نمود تا نشست‌های چند جانبه با کشورهای حوزه آسیای مرکزی و قفقاز برگزار گردد تا کشورها خصوصا ایران بتوانند تجارب خود را در اختیار قرار دهد. ما باید جدل‌ها و منازعات را به تعامل و بهره برداری مناسب از آب منطقه تبدیل کنیم. وی گفت ایران با بستر سازی رشد علمی کارشناسان کشورهای منطقه سعی در توانمند کردن آن کشورها دارد.

در ادامه این جلسه آقای عباس ملکی به ایراد سخنرانی پرداخت. وی ابراز داشت که ذخایر انرژی در دریای خزر دو ویژگی دارند: ۱- این ذخایر به بازارهای تقاضای انرژی‌های هیدروکربوری نزدیک اند مثلا منابع نفت و گاز خزر به بازارهای کلاسیک کشورهای اروپا نزدیک ترند ۲- ذخایر دریای خزر به رغم نزدیکی به بازارهای مصرف، به راحتی قابل عرضه در مناطق تقاضا نیستند. مساله تقاضا برای نفت در آینده نزدیک یکی از مهمترین مسائل مطرح در سیاست گذاری‌های انرژی در سطح جهانی خواهد شد و ایران هم به لحاظ داشتن موقعیت جغرافیایی عالی، امکان استفاده از ظرفیتهای در چهارسوی مرزهای خود را دارد. اما این امر بایستی با مدیریت صحیح انجام گیرد. وی اضافه نمود که سه مشخصه برای تولید وجود دارد: سرمایه گذاری‌های جدید - فن آوری‌های جدید و مدیریت که بوسیله همکاری با دیگر کشورهای جهان باید تحقق پذیرد.

آقای ایگور پراکافیف از روسیه دیگر سخنران این جلسه بود. وی گفت: کشورهای صادر کننده به دنبال ذخیره سازی انرژی هستند که بیشتر شامل نفت می شود. این کشورها باید به دو مساله توجه کنند: ۱- ظرفیت سنتی صادرات را باید حمایت کرد و این کشورها بایستی سعی کنند به اقتصاد ملی بیشتر توجه کنند و به صادرات سنتی وابسته نباشند ۲- توسعه صنایع هم در این کشورها مهم است.

خانم بلاسیرلیبایوا از قزاقستان نیز با اشاره به مواضع اصولی جمهوری اسلامی ایران در بحث خزر، بر وجود ظرفیت های همکاری کشورهای ساحلی تاکید نمود.

آقای لوتز متر از کشور آلمان نیز در این جلسه سخنرانی نمود و اظهار داشت که نصف بیشتر منابع انرژی در این منطقه از آن ایران است و ناباکو هم بدون حضور ایران نمی تواند کاری از پیش ببرد. امریکا بعنوان یک مانع برای ایران عمل کرده که نمی تواند پایدار باشد. چین یک نقش آفرین جدید است که از قزاقستان نفت می گیرد ترکیه هم یکی دیگر از نقش آفرینان است بنابراین سیستمهای انرژی در این کشورهای نقش آفرین مهم است. ایران باید با کشورهای ترانزیت روابط خود را گسترش دهد به دلیل اینکه نقش این کشورها بیشتر شده است.

آقای سرگی شکریانتس از ارمنستان گفت: ایران بعنوان عضو ناظر شانگهای، در صورتی که عضو ثابت آن سازمان شود، می تواند برای ما و کشورهای منطقه تاثیر عمده ای داشته باشد. ما با ایران تجربه مثبت همکاری منطقه ای را داریم و همکاری در مواردی از قبیل راه آهن- پالایشگاه- نفت- برق آبی و غیره داریم. ارزش ایران برای ارمنستان بالاست.

آقای علی نجفی از ایران نیز به عنوان آخرین سخنران جلسه چهارم طی سخنانی گفت: امنیت انرژی در قفقاز از مولفه های ذیل نظیر بحرانهای منطقه ای و تلاشهای نامنسجم برای ایجاد و تثبیت ترتیبات امنیتی پایدار در سطح منطقه، وضعیت رژیم حقوقی دریای خزر، جهت گیری سیاست خارجی کشورهای منطقه قفقاز، چگونگی تعامل جریانات فرا منطقه ای و منطقه ای در قفقاز تاثیر پذیرفته است.

جلسه پنجم با عنوان انرژی محور همکاری و همگرایی در منطقه و به ریاست آقای سید علی محمد موسوی مدیر کل همکاریهای اقتصادی بین المللی آغاز شد. در ادامه آقای جبار وطن فدا مشاور معاون وزیر نیرو در کاری مشترک با آقای علی رضا نجفی کارشناس وزارت نیرو به چالشهای زیست محیطی در آبهای مشترک و رویکرد ایران به این مسئله پرداختند و در ادامه به بحث ضرورت همکاریهای مشترک در منطقه قفقاز و آسیایی مرکزی در زمینه رفع چالشهای محیط زیستی دریای خزر اشاره کردند.

سخنران دوم جلسه، آقای دکتر علی امیدی عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان بودند که ضمن اشاره به عدم وجود برنامه عملیاتی زمان بندی شده در خصوص برطرف نمودن مشکلات زیست محیطی موجود دریای خزر، به ضرورت تشکیل دبیرخانه دائمی به این منظور در یکی از کشورهای منطقه دریای خزر البته با تاکید بر ایجاد این دبیرخانه در ایران و راهکارهای عملی کاهش آلودگی زیست محیطی اشاره داشتند.

سخنران سوم، خانم الگا داروخینا از کشور گرجستان بر مدیریت فرهنگی منابع زیست محیطی خزر و نه عدم یا کمبود منابع این منطقه سخنانی را ارائه نمود. ایشان ضمن اشاره به اهمیت مسائل سیاسی، فرهنگی و انسانی در موضوعات مرتبط با منطقه خزر، بر حضور بازیگران متعدد منطقه در توافقات و گفتگوها برای همکاری در مورد موضوعات مرتبط با منطقه خزر تاکید کردند. ایشان در پایان حضور کشورهای حاشیه دریای سیاه در گفتگوها و همکاریهای منطقه دریای خزر را پیشنهاد دادند.

آقای الکساندر کوزنتسف کارشناس علمی موسسه تحقیقات استراتژیک روسیه سخنران بعدی بودند که بر استراتژیهای هماهنگ در بازار بین المللی گاز، تقسیم بندی حوزه صادرات گاز و ضرورت توجه به امنیت بین المللی در زمینه حمل و نقل انرژی به ویژه گاز اشاره کردند. ایشان تاکید داشتند که باید اوپک گازی با محوریت حضور کشورهای منطقه خزر که مهمترین منابع گاز در کشورهای آنها نهفته است، تشکیل شود. ضمن این که یک سیستم مشترک گازی نیز باید در این منطقه طراحی شده و پیاده شود.

سخنران بعدی ایگور پلییف از کشور اوکراین بر خواست و علاقه کشورش برای پیوستن به مذاکرات و همکاری های انرژی در منطقه خزر اشاره داشتند و از تلاش این کشور برای حضور در سازمان های همکاری های منطقه ای به ویژه اکو و شانگهای در دوره ریاست جمهوری جدید این کشور تاکید کردند. ایشان رویکرد حضور اوکراین در صنایع حمل و نقل انرژی منطقه قفقاز و آسیای میانه و نیز حضور در گفتگوهای انرژی در سازمانهای منطقه ای و پیوستن اوکراین به عنوان عضو ناظر به سازمان شانگهای را، رویکرد این کشور به عنوان کشوری که به ارزشهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی منطقه واقف است اعلام کردند و این که این رویکرد را برای مقابله با حضور کشورهای غربی و جایگزین این کشورها در موضوعات مربوط به انرژی منطقه شدن، انتخاب کرده اند.

دکتر علی بی نیاز سخنران آخر بودند که قرار گرفتن ایران در یک موقعیت ژئوپلیتیک و انرژی Cross Road در منطقه اشاره داشتند که به واسطه این موقعیت ایران باید به تمام مشتریان انرژی و تولید کنندگان انرژی رقیبش در برنامه ریزی های مرتبط با انرژی در کوتاه مدت و دراز مدت توجه داشته باشد. با این رویکرد ایشان استراتژی ایران را به عنوان کشوری که دارای منابع مهم گازی است و در چهارراه گازی جهان قرار دارد، یک استراتژی همه جانبه و درازمدت برای آینده تعریف کردند.

جلسه ششم و نهمی همایش با عنوان امنیت انرژی و نقش کشورهای منطقه و جامعه جهانی با ریاست آقای دکتر دولتیار مدیرکل دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی برگزار گردید.

اولین سخنران جلسه ششم، آقای دکتر یزدانی از ایران بود که در اظهارات خود تحت عنوان "نقش ایران در امنیت انرژی حوزه خزر، مطالعه تطبیقی با سایر مسیر های انرژی" گفت: جمهوری اسلامی ایران بنابه دلایل ژئوپلیتیک، تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی بطور قطع می توانست یکی از بازیگران مهم و اثر گذار باشد. در میان قدرت هایی که در حوزه خزر تاثیر گذار بوده اند ایران از جایگاه مهمی برخوردار است. بیش از هر چیز به لحاظ ژئوپلیتیک ایران جایگاه منحصر به فردی دارد

بطوری که درمیان دو انبار بزرگ نفتی یعنی خلیج فارس و خزر واقع شده است. همچنین، منابع انرژی این منطقه تنها از راه ایران به صرفه است که به بازارهای بین المللی صادر شود، چرا که منطقه خزر در خشکی محصور شده و تنها از راه ایران به دریای آزاد راه می یابد. به بیان دیگر، ایران برای کشورهای محصور در خشکی منطقه یک کشور ترانزیتی مناسب محسوب می شود که می تواند تولیدات نفت و گاز کشورهایی چون قزاقستان و ترکمنستان را به بهترین وجهی از طریق دریاهای آزاد به بازارهای جهانی برساند.

سخنران دوم جلسه ششم آقای آلبرت زولخار نف از روسیه بود. وی اظهار داشت: باید هماهنگی جهت تامین منافع دو کشور ایران و روسیه صورت بپذیرد. در مواردی راجع به احداث خط لوله انتقال انرژی منافع ایران و منافع روسیه در مقابل هم قرار می گیرند. هماهنگی و تنظیم و ایجاد مکانیسم های قابل قبول در جهت تامین منافع دو کشور باید مورد بحث قرار گیرد. دو مسیر و امکان برای ایران وجود دارد: ۱- ایران به جنوب وصل شود. ۲- ایران از سازمان شانگهای در مورد انتقال انرژی خود کمک بگیرد.

آقای عزیز آریانفر رئیس مرکز مطالعات افغانستان در فرانکفورت، سومین سخنران جلسه ششم بود. وی گفت: مسئله گاز بیشتر مفهوم ژئو اکو نومیک دارد. ذخایر گازی روسیه در غرب این کشور رو به کاهش است. روسیه علاقه مند است که همچنان اروپا به لحاظ گاز وابسته به آن کشور باشد. اروپا جایگزین دیگری جز روسیه ندارد. بدین لحاظ، جایگاه ایران به لحاظ اینکه صاحب دومین ذخایر گازی جهان است اهمیت می یابد. انتقال گاز ایران از طریق آسیای مرکزی و قفقاز می تواند اهمیت ایران را گوشزد نماید.

سخنران چهارم آقای یوسف عظیم اف از جمهوری تاتارستان روسیه سخنان خود را به استفاده کشورهای منطقه از انرژی های پاک معطوف نمود. وی ابراز داشت: امروزه، تامین انرژی از منابع طبیعی بسیار ارزان تر از منابع دیگر چون هسته ای می باشد. انرژی خورشیدی نوعی منبع انرژی است. در برزیل به جای بنزین از الکل حاصل از نیشکر برای تامین انرژی استفاده می کنند. در روسیه، از تفاله های چوب جنگلها برای تولید انرژی استفاده می کنند. همچنین، از ذرت جهت تولید انرژی استفاده شده که بعداً منجر به کمبود مواد غذایی گشت. تولید انرژی از نیروگاه های بادی در نروژ بسیار رایج است. بوجود آوردن مراکز تولید انرژی نو در منطقه هزینه های کمی دارد.

آخرین سخنران رسمی جلسه آقای کارل هاربو از سوئد بود. وی در سخنان خود گفت: پروژه نابوکو هنوز نهادینه نشده است. به عنوان مثال تامین انرژی کشورها کاملاً مشخص نیست. در بخش عرضه انرژی ابهامات نیز وجود دارد برای سیاستمداران اروپایی این مسئله مطرح است. خطرات در رابطه با نابوکو و احتمال خطرات زیست محیطی در دریای خزر مطرح می باشد. مسئله تامین مالی و احداث خط لوله نیز مطرح است. من خوشبین هستم و اجرای پروژه نابوکو برای ایران نیز مفید است. امیدوارم موانع موجود در راه پیوستن ایران به نابوکو از بین برود و ایران بتواند به نابوکو بپیوندد. ایران بهتر است از منابع تامین انرژی از طریق نابوکو باشد.

در انتهای جلسه و بنابه درخواست سفیر قرقیزستان در تهران ، آقای شریم کولوف مطالبی را به شرح ذیل بیان داشتند: پنج سال پیش در قرقیزستان انقلاب لاله ای رخ داد. ما نمیخواهیم چنین انقلابی تکرار شود . علت این انقلاب فقر و بیکاری بود . ما گاز نداریم . نفت نداریم . نود و شش در صد کشور ما کوه است . شش میلیون سکنه داریم. باید این افراد را تامین غذایی نماییم. آب به عنوان یک کالا شناخته می شود . لازم است کشورهای آسیای مرکزی قوانین کاملی داشته باشند تا آب به درستی مصرف شود.

وی ضمن اشاره به روابط خوب ایران و قرقیزستان گفت : در دوران شاه، ایران وارد کننده بود ولی الان ایران کشوری صادر کننده شده است. در همه زمینه ها ایران کشوری است که خود تصمیم می گیرد که چگونه سیاست داخلی و خارجی را اداره نماید. از ایران تقاضا داریم که برای استفاده درست از منابع آب در منطقه تحقیقات وسیع علمی بنماید.

جلسه اختتامیه:

جلسه اختتامیه هفدهمین همایش آسیای مرکزی و قفقاز روز سه شنبه مورخ ۸۸/۱۲/۱۸ با حضور آقایان دکتر دولتیار مدیر کل دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی ، دکتر کسائی دبیر همایش بین المللی آسیای مرکزی و قفقاز و جمع بندی سخنرانی های شرکت کنندگان توسط آقای دکتر خرمشاد معاون آموزش و پژوهش برگزار گردید . در این جلسه تعداد زیادی از شرکت کنندگان داخلی و خارجی همایش هفدهم حضور داشتند که ابتدا دکتر دولتیار ضمن تقدیر و تشکر از نویسندگان مقالات ، شرکت کنندگان و سخنرانان و نیز کلیه افرادی که در برگزاری اجلاس فوق مشارکت نمودند به مطالبی اشاره داشتند که اهم آن به شرح زیر است .

در دو روز گذشته در خدمت روشنفکران و اندیشمندان بودیم که با همدلی به راهکارهایی که تامین کننده منافع منطقه ای است پرداختند . امیدوارم ، بتوانیم با ادامه چنین گردهمایی هایی به نتایج مطلوب که سعادت و خوشبختی ملت های منطقه را تضمین نماید دست یابیم. با سخنرانی سفیر محترم قرقیزستان در تهران تعداد سخنرانان این دوره از اجلاس به چهل و پنج تن رسید ، سخنرانی ها بسیار روشنگرانه و راه گشا بود . این در واقع ارزیابی کلی است که در دو روز گذشته نسبت به نتایج اجلاس داشته ایم.

در ادامه دکتر خرمشاد معاون آموزش و پژوهش به جمع بندی مجموعه سخنرانی های هفدهمین همایش بین المللی آسیای مرکزی و قفقاز پرداختند. وی ابراز داشتند: هنگامی که موضوعات و مطالب این همایش مورد بررسی قرار می گیرد ، مشاهده می کنیم که مسئله انرژی بیشتر مورد توجه محققان بوده است . همچنین مسئله حمل و نقل در اولویت دوم ، و سپس آب و غذا در امتداد آن قرار می گیرد . در این میان باید اذعان داشت که موضوع غذا کمتر بین مقالات مشاهده شد. هرچند موضوع غذا می تواند در جهان امروز بعنوان یک مسئله بحث انگیز مطرح شود اما کمی مقالات به حد کافی در خصوص غذا دلیلی بر عدم وجود یک بحران جدی در منطقه نسبت به این موضوع می باشد . در عین حال سوال این است که چرا اغلب مقالات حول محور انرژی قرار

داشت ؟ شاید در کنار هم قراردادن چند گزاره بتوانیم به این جمع بندی برسیم که چرا نویسندگان غالباً موضوع انرژی را در اولویت قرار داده اند .

الف) آینده جهان وابستگی کامل به انرژی دارد و لذا بحث نفت و گاز و الکتریسیته در اولویت قرار می گیرد.

ب) یکی از مهمترین کانون های انرژی جهان در جایی قرار گرفته که ایران نیز در آنجا واقع می باشد ، در شمال آن قفقاز و آسیای مرکزی و در جنوب آن خلیج فارس واقع شده است.

ج) نیمه دوم قرن ۲۱ عصر گاز است ، کشورهای دارنده گاز به سمت اتحادیه گازی می روند . این منطقه در آینده نیز کانون انرژی بدلیل دارا بودن منابع وسیع گازی خواهد بود

د) آینده اقتصاد جهان از اروپا - آمریکا به آسیا منتقل خواهد شد ، عبارتی در سال ۲۰۲۰ پیش بینی می شود چنین رویدادی اتفاق بیافتد .

شاید به دلائل فوق است که جمهوری اسلامی ایران تاکید دارد که پرچمدار همگرایی آسیایی باشد. تبدیل شدن آسیا به این خصوصیات بدون همگرایی می تواند به جای فرصت به تهدید تبدیل شود . ایران به عنوان چهار راه انرژی منطقه و جهان کشورهای منطقه را به همگرایی دعوت می نماید. وی در ادامه سخنرانی خود گفت : دومین محوری که در مقالات مورد توجه نویسندگان قرار گرفته است ، بحث حمل و نقل است . در این میان به جاده ابریشم و اهمیت تاریخی آن و همچنین کریدور شمال به جنوب اشاره شده است . ایران در خلیج فارس دارای ۱۵۰۰ کیلومتر ساحل و در دریای عمان ۶۰۰ کیلومتر است . ایران چهار بندر در دریای خزر و هفت بندر در خلیج فارس دارد . راه ها کلید مبارزه با فقر و بی ثباتی بشمار می روند . برخی براین عقیده هستند که ترانزیت و حمل و نقل می تواند حتی جایگزین انرژی در منطقه نیز شود .

محور نهایی سخنان آقای دکتر خرمشاد به موضوع آب اختصاص داده شد. وی در این زمینه گفت: در مورد آب باید اذعان داشت که امروزه بحث آب به یک مسئله جهانی تبدیل شده است که می تواند به بحران جهانی نیز تبدیل شود . این یک تهدید بشمار می آید. در برخی از مقالات نسبت به آب حساسیت های خاصی وجود داشته است. در منطقه آسیای مرکزی بحث آب میان ۵ کشور بالا دستی و پایین دستی مطرح است، دو کشور قرقیزستان و تاجیکستان منابع آبی فراوانی دارند درحالی که ازبکستان و ترکمنستان و قزاقستان با کمبود آب مواجه اند. در واقع منطقه مشکل کمبود آب ندارد ولی آب باید بشکل موثری مدیریت و تقسیم شود و با توجه به عدم وجود منابع انرژی در دو کشور قرقیزستان و تاجیکستان ، این ۵ کشور می توانند بین آب و انرژی با یکدیگر تعامل داشته و مسائل و نیازهای یکدیگر را با تبادل آب و انرژی حل و فصل نمایند . تشکیل یک کمیته دائمی که بتواند به این مسئله نگاه جمعی داشته باشد، لازم است . هم آب و هم انرژی به قدر کافی در منطقه وجود دارد اما این موضوع باید با تعامل و همکاری بین کشورها مدیریت شود . جمهوری اسلامی ایران در بحث آبیاری و تجهیزات مربوط به آن دارای تجربیات زیادی است و این ظرفیت را دارد که با کشورهای منطقه در این خصوص به همکاری بپردازد .

دکتر مصطفی دولت یار در پایان همایش با ابراز امیدواری نسبت به پیگیری مباحث مطروحه خواستار انتقال مباحث همایش به مقامات عالیه و تصمیم سازی کشورهای حاضر در جلسه جهت عملی شدن دستاوردهای همایش هفدهم آسیای مرکزی و قفقاز شدند .

مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز